

VADÁSZ SÁNDOR

A fővárosi vasasok századvégi szakszervezeti mozgalmának történetéhez

(1890—1899)

A múlt század utolsó harmada az ipar gyors fejlődésének időszaka volt hazánkban. Az 1867-es kiegyezés után sok új gyár, új ipari üzem létesült. A 80-as években megkezdődött iparpártolási politika révén a kormányok is elősegítették a gyáripar fejlődését. A gyárak szaporodásával természetesen együtt járt az ipari munkásság számbeli növekedése, a nagyipari munkásság kialakulása. A kialakulóban levő magyar munkásosztály soraiban jelentős helyet foglaltak el a vas- és fémiparban dolgozók. Egyrészt annak következtében, hogy az iparág rendkívül kiterjedt volt, a rokon szakmák egész sorát egyesítette magában. Igaz, hogy a vasipar fejlődését gátolta az osztrák ipar versenye. A magyarországi nyersvas-termelés jelentős része az osztrák tőke kezében volt. Az itt nyert vas túlnyomó részét kivitték Ausztriába, ahonnan feldolgozva, készáru formájában került vissza az országba. Ennek következtében a magyar vasfeldolgozó ipar nem fejlődhetett szabadon. Ennek ellenére a század utolsó évtizedeiben számos vasipari üzem, gépgyár létesült. Másrészt igen sok vasmunkás dolgozott kisipari üzemekben, mint pl. a bádgosok, kovácsok, lakatosok jó része.

Persze, nem csupán számbeli túlsúlyról volt szó! *Az 1890-es évektől a vasasok alkották a magyar munkásosztály legöntudatosabb rétegét.* Részt vettek a május elsejék megünneplésében és előkészítésében, mindennütt ott voltak, ahol a magyar munkásosztály hangot adott tiltakozásának a kormányok reakciós, munkásellenes politikájával szemben.

Mivel magyarázható elszántságuk, nagyfokú harckészségük a tőkések elleni harcban? Mindenekelőtt nagymérvű, erősen szembeütő kizsákmányoltságukkal. A vas- és fémiparban hosszú időre van szükség, amíg valaki tanult szakmunkássá válik. Ennek ellenére a 70—80-as évek viszonylag tűrhető bérezésével szemben 1890 után igen rosszul fizették őket. A munkanélküliek száma a 90-es években állandóan növekedett. Emellett nem volt éppen veszélytelen foglalkozás a vasas szakma. Ha a századvégi baleseti statisztikákat áttanulmányozzuk, azonnal szembeötlik a vasasok megdöbbentően magas arányszáma. Ugyanakkor, a munka természetéből következően, a balesetek igen súlyosak voltak, hosszadalmas gyógykezelést igényeltek. A rokkanttá vált munkást azután a tőkések az utcára dobták.

Még egy fontos tényezőre kell rámutatni ebben a vonatkozásban. A vas- és fémipar, de különösen a gépipar a fővárosban koncentrált. Az 1890-es években már több tízezerre rúgott a budapesti vasasok száma. Ez megkönnyítette a politikai mozgalomba való bevonásukat. Éppen ezért a budapesti vasasoké volt a vezető szerep az országos vasas szervezkedésben. A 90-es évek valamennyi jelentős kezdeményezése, amely a mozgalom egy-egy fontos állomását jelzi, az ő nevékhöz fűződik.

*

A magyar munkásmozgalomban az 1890-es év jelentette a forduló-pontot. Ettől kezdve beszélhetünk komoly szakszervezeti mozgalomról, a régi egyesületek túllépő modern szakszervezetekről. A tanulmány az 1890-től 1899-ig terjedő időszakban vizsgálja a fővárosi vasasok szakszervezeti mozgalmát, de röviden ismerteti a 70—80-as évek szervezkedéseit is. Nem tart igényt arra — amit a cím is jelez — hogy a századvégi vasas szervezkedés valamennyi kérdését feldolgozza, bár igyekszik átfogó képet adni a vasas szakszervezetek létrejöttéről, működéséről. Sok kérdést csupán felvet, de meg nem old. Ezeknek megválaszolására még további kutatásokra van szükség.

A múlt század 70—80-as éveiben jöttek létre a vas- és fémmunkások első szervezetei. Többnyire betegsegélyző és temetkezési egyesületeket alakítottak, amelyek heti járulék befizetése ellenében segínyt adtak az arra rászorulóknak. A hatóságok nem gördítettek akadályokat az ilyen egyesületek létrehozása elé, mert megmaradtak a segélyezés szűk területén. Sokszor kicsinyes viszályok dúltak a betegsegélyzők kebelében. Egy részük nem is volt eléggé életképes. Ennek ellenére jelentősek voltak ezek a kezdeményezések: az egyesületekbe tömörült vasasok megtárgyalták helyzetüket, bajaikat, anyagilag támogatták a senkitől nem védett munkást, ha betegsége egy időre munkaképtelenné tette. Ellensúlyozták azokat az egyesületeket, amelyeket a gyárosok hoztak létre saját vezetésük alatt.

Történetek kísérletek fejlettebb, a sztrájkokat segíteni kívánó harcos szakszervezetek létrehozására. Az egyik Farkas Károly nevéhez fűződik, aki az Általános Munkás Betegsegélyező Pénztár egyik vezető személyisége volt. Farkas Károly a múlt századbéli munkásmozgalom kiemelkedő alakja. Ő alakította meg Temesvárott az I. Internacionálé magyarországi szekcióját. Miután Budapestre költözött — 1869-ben — tevékenyen részt vett a fővárosi munkások szervezkedésében, a szakszervezeti mozgalom kifejlesztésében. Igen sokat tett annak érdekében, hogy megértesse a főváros vasmunkásaival a szervezkedés szükségességét. Kétségtelen viszont, hogy ezek a kísérletek nem jártak sikerrel. Ez mindenekelőtt a kormányzati magatartásával magyarázható, amelyek elgáncsolták azokat. Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy *a 70—80-as években nem sikerült létrehozni a munkások gazdasági harcát támogató harcos szakszervezeteket.*

A magyar munkásmozgalomban 1890-ben hatalmas fellendülés következett be. A II. Internacionálé alakuló kongresszusa, az ott meghirdetett célkitűzések, majd a szociáldemokrata párt megalakulása felrázták az ország munkásait. Az újonnan alakított munkáspárt a szakszervezeti mozgalom területén is erőteljes tevékenységbe kezdett. Magyarázta a szakszervezet célját, hasznát, és fáradhatatlanul agitált a munkások körében szakszervezetek alakítása érdekében. Alapszabálytervezetet dolgozott ki a létesítendő szakszervezetek számára, hogy ezzel is megkönnyítse a szervezők munkáját.

A vas- és fémmunkások első szervezeteit az 1880-as évek második felében hozták létre, de az életképesebb, erősebb vasas szakszervezetek 1890 után alakultak. Némelyik az egész országra ki akarta terjeszteni működését. Az 1893-as években sikerült megvalósítani egy régi célkitűzést: új lap jelent meg Budapesten, amelynek címlapján a »Fém-munkás« elnevezés volt olvasható. A sztrájkok száma is növekedett. Egy évre rá, 1894-ben ült össze a vasasok első országos kongresszusa, amelyen számba vették az elért eredményeket, és kijelölték a legközelebbi feladatokat. Az egyre szaporodó sztrájkok támogatására az ún. szabadszervezeteket akarták kiépíteni, amelyek pénzzel segítették volna a bérharcban álló munkásokat.

A tanulmány nem ad teljes és hiánytalan képet a szakszervezetek működéséről. Általában az egész téma tárgyalásánál nehézséget okoz a szakszervezetek belső életére vonatkozó forrásanyag hiánya. Ebben a vonatkozásban csakis a korabeli sajtóra támaszkodhatunk, amely meglehetősen szűkszavúan tárgyalta a szakszervezetek üléseit, az ott elhangzott felszólalásokat. Ami a vezetést illeti, azt kell mondanunk, hogy általában a szociáldemokrata pártban vezető szerepet játszó funkcionáriusok álltak a vasas szakszervezetek élén. Ez újabb kérdést vet fel, mégpedig azt, hogy milyen szerepet játszottak a vasas szakszervezetek az 1892—95-ös évek frakcióharcaiban? A párton belüli harcokban a vasasok szervezetei megosztottak; egy részük a szociáldemokrata párt harcoss irányvonalaért küzdő Engelmann-csoportot támogatta az Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkantpénztár reformista vezetőivel szemben.

Bár a frakcióharcok gyengítették a munkásmozgalmat, 1895-ig lényegében felfelé ívelt a szakszervezeti mozgalom fejlődése. Az 1890-ben bekövetkezett fellendülés, a munkások harcoss magatartása lehetetlenné tette, hogy az opportunisták vezetői nyíltan hangoztassák nézeteiket. Évvel magyarázható, hogy bár a vasas szakszervezetek egy részét éppen ezek a megalkuvó munkásvezetők irányították, (Rády, Teszársz), 1895-ig ez még nem nyomta rá bélyegét a mozgalomra. A szabadszervezetek kiépítése a munkásosztály harcoss fellépését volt hivatva elősegíteni. Azonban a fejlődésnek ez az útja elkerülhetetlenül felvetette az uralkodó osztályok érdekeit védő kormánysszervezetekkel való összeütközést. Ez a lehetőség megrémítette a megalkuvó munkásvezetőket. Ennek következtében 1895—96-ban hanyatlás következett be a szakszervezeti mozgalomban; a munkásvezetők nem harcoltak odaadón a szabadszervezetek

kiepítéséért és ellenezték a sztrájkokat. A Bánffy-korszak terrorja szintén nem kedvezett a vasas szakszervezetek fejlődésének, nem alakultak újak és a meglévők is sok nehézséggel küzdöttek.

A szakszervezeti mozgalom nyilvánvaló hanyatlása nem kerülhette el a szociáldemokrata párt vezetőinek figyelmét sem. A szakszervezetek újjászervezésére, a mozgalom fellendítésére hívták össze 1899-ben az *első szakszervezeti kongresszust*. Ezen megvizsgálták a munkások érdektelenségének, közönyének okait, és arra a következtetésre jutottak, hogy a munkások nem érezték magukénak a szakszervezeteket. Mindenekelőtt azért, mert nem kaptak azoktól megfelelő anyagi támogatást. Ezért a kongresszus nagy figyelmet szentelt a munkaközvetítésnek, a munkanélküli segélynek stb. Ez kétségtelenül eredményekkel járt, mert a következő években sikerült létrehozni az első országos szakszervezeteket. Ezért a vasas szakszervezeti mozgalomban is határkőnek tekinthető az 1899-es esztendő.

Budapest vasmunkásai a századforduló után is kivették részüket a magyar munkásosztály forradalmi harcaiból. A jelen tanulmány segítségét kíván nyújtani nagyszerű harcaik emlékének felelevenítéséhez, kezdeti szervezkedéseik feltárásához.

*

A múlt század 70—80-as évei igen jelentősek a magyarországi nagyipar fejlődése, a nagyüzemi munkásság kialakulása szempontjából. A tőkés fejlődés meggyorsult, és ez a vasiparban is nyomon követhető. Kétségtelen azonban, hogy még mindig igen jelentős volt a kisüzemek száma, ami a munkások szervezkedésében is kifejezésre jutott. A szakszervezeti mozgalom kezdeteinek tanulmányozásánál figyelembe kell venni azt is, hogy a 70-es években viszonylag túrhető munkabérekkel találkozunk a vasiparban. (Legalábbis a szakmunkáshiánnyal küzdő iparágakban.) Az egyik legismertebb szociáldemokrata vezető, Jászai, a szakszervezetek történetéről írt munkájában adatokat közöl erre vonatkozólag, amelyek a Statisztikai Hivatal 1875-ös jelentését veszik alapul. Eszerint egy esztergályos, géplakatos heti átlagkeresete elérte a 15 Ft-ot, egy vasöntőé a 12,60 Ft-ot; a bádgosok, kazánkovácsok átlagkeresete is meghaladta a 12 Ft-ot. Összehasonlításként megemlíthjük, hogy a legjobban fizetett munkakategóriákhoz tartozó nyomdászok 15 Ft munkabért kaptak egy hétre. A 80-as években valamelyest emelkedtek a bérek: 15—17 Ft-os hetibérekkel számolhatunk a vasiparban dolgozó szakmunkásoknál.¹ Megjegyzendő, hogy a fenti adatok csak a fővárosi bérekre vonatkoznak. Később sokkal rosszabb lett a helyzet, a század utolsó évtizedében pedig rohamosan süllyedt a vasmunkások életszínvonala, az élelmiszerárak, lakbérek állandó emelkedése, a hallatlanul alacsony munkabérek, a növekvő munkanélküliség következtében.

Míndezek előrebocsátása szükséges a kezdeti szervezkedések megértéséhez. A munkások első szervezetei elsősorban betegségyeizzéssel

foglalkoztak, és az elhúnytak családtagjainak temetkezési segílyt biztosítottak. Igen sokszor a munkáltatók kezdeményezésére, azok vezetésével jöttek létre. Ezt látjuk pl. a budapesti bádigosoknál, akiket a céh által létesített betegsegélyző és temetkezési egylet tömörített. A belügyminiszterhez benyújtott alapszabálytervezet szerint az egyleti tagok negyedévenként 1 forintot fizettek a pénztárba. Betegség esetén — ha az illető munkaképtelenné vált — napi 80 krajcár segílyt biztosítottak. A vezetést egy bizottság látta el, amely három munkaadóból és három munkásból állt. Az alapszabályok szerint az egylet elnöke és alelnöke »mindenkor a bádigos céh előljárói lesznek«. Lényegileg tehát a munkáltatók kezében volt az irányítás. A belügyminisztérium 1872-ben jóváhagyta az alapszabálytervezetet.²

A gyártulajdonosok is létesítettek hasonló egyleteket, amelyek a munkások befolyásolására is hivatva voltak. Az ilyen gyári egyletekben a gyárvezetőség, az igazgatóság szava volt a döntő, amit az alapszabályok is biztosítottak a számukra. A Prágai Gépgyár Rt. budapesti fióktelepén alkalmazott munkások segélypénztárának alapszabályait 1883-ban terjesztette fel jóváhagyás végett a fővárosi tanács.³ A 7. § szerint az igazgatást egy 8 tagú választmány végzi, amelynek tagja a mindenkori gyárigazgató, aki egyúttal a választmány elnöke, továbbá az elnökhelyettes (a gyárigazgató jelöli ki), valamint a 6 műhely — kazánkovácsok, hajókovácsok, kovácsok, esztergályosok és lakatosok, asztalosok, valamint ácsok — által választott 6 munkás.

Azonban nemcsak a gyárosok, munkaadók védőszárnyai alatt létesített szakmabeli egyletek ismeretesek ebből az időszakból. Már a 70-es évek elején komoly kezdeményezések történtek abban az irányban, hogy egy gyár vagy egy szakma munkásai saját vezetésük alatt álló egyleteket létesítsenek. Igen érdekes és tanulságos az óbudai hajógyár munkásainak szervezkedése, amely tükrözi a munkások öntudatának fejlettségi fokát. A hajógyári lakatosok már 1870 augusztusában felterjesztették betegsegélyző egyletük alapszabályait.⁴ »Az óbudai hajógyári gépmunkások, gépkovácsok, öntők, mintaasztalosok és rézmunkások betegápoló és temetkezési egyletének alapszabályai«-t 1871. november 13-án olvasták fel Pest-Pilis-Solt megyék bizottmányi kisgyűlésén.⁵ Az egylet szervezetére vonatkozó pontokból kiderül, hogy a munkások még csak műhelyenként szervezkedtek, amit a cím is jelez, viszont a jelzett műhelyek összes munkásai számára kötelezővé tette a belépést. Az iparügyi miniszter »a személyes szabadságnak a törvény által biztosított elvénél fogva« tiltakozott a kényszerítés ellen.

Két év múlva a hajógyár asztalosai, esztergályosai, a bognárok és üvegesek szintén csak a négy műhelyt akarták egyesíteni.⁶ Júliusban egy másik alapszabályt is felterjesztettek jóváhagyás végett: »Az általános hajógyári betegsegélyző és temetkezési egylet alapszabályait.« A II. részben körvonalazott célkitűzés ezt mondja:

»Az egylet célja az amúgyis vagyontalan napszámost csekély fizetések által odajuttatni, hogy elismert, akár belső, akár külső sérelmek

által keletkezett külső betegségek folyama alatt segélyt nyerhessen s halála után a temetkezési költségek fedezése hátramaradottainak megkönnyítessék.«⁷

Kétségtelen, hogy a fenti kezdeményezések mind a munkások köréből indultak ki.

Sajnos, az egyletek további sorsáról nem sokat tudunk. A módosítás végett visszaküldött alapszabályok újbóli felterjesztésére nincs adatunk. Valószínű, hogy nem mindegyik bizonyult életképesnek, illetőleg a kedvezőtlen körülmények folytán be kellett szüntetnie működését. Ez történt a hajógyári lakatosok már említett betegsegélyző egyleténél, amely az 1875. július 15-én tartott rendkívüli közgyűlésén kimondta feloszlását. Idézzük az indokolást.

»A fentemlített egylet különféle viszonyok, úgymint, a tagoknak csekély keresetjök, napi fizetés leszállítása és leginkább a tömeges elbocsátások, melyek folyton tartanak, mely elbocsátások folytán a tagok száma százhuszról negyvenkettőre apadt, ennél fogva az 1875. július 15-én tartott közgyűlés az egylet további fenntartását lehetetlennek nyilvánította.«⁸

A közgyűlés a vagyon felosztását határozta el és ezt tudatta a belügyminiszterrel, aki tudomásul vette a feloszlást.

Az eddig tárgyalt egyletek megmaradtak a segélyezés szűk területén. Azonban történtek erőfeszítések fejlettebb szervezeti formák létrehozására is. A budapesti bádogossegédek 1873 májusában egy *szakegylet* alapszabályait dolgozták ki, amely már a címével is sejteti, hogy különbözik a betegsegélyző egyletektől. Az egylet célját a következőkben jelöli meg:

»Az egylet célja tagjainak oktatása a szaktárgyaiban, ezeknek jogait óvni s őket felvilágosítani törvényes eszközök és utak felett, melyek előnyeik és jogaik akárminemű csorbítása ellen óvszerű szolgálnak.«

Ez világosan a kizsákmányolóknak szabadsága ellen irányult. Még félreérthetlenebbül megnyilvánul a szakegylet létrehozóinak célkitűzése a 2. § e. pontjából, amely arra ad választ, hogy a szakegylet milyen úton-módon kívánta elérni a kitűzött célt.

». . . tagjainak segélyezése által *munkátlanság* esetében s ótalom biztosítása által *elnyomatás és a tagokon tett igazságtalan követelések ellen, jöjjenek ezek bármely részről.*«

Emellett munkaközvetítéssel is kívánt foglalkozni, valamint a tanoncok ügyének rendezésével. Sőt szaklapot kívánt kiadni. A 12. § szerint a választmányoknak jogában áll nemcsak közgyűléseket, hanem szabad bádogosgyűléseket is összehívni, ami arról tanúskodik, hogy az egyletet a munkások körében végzendő további felvilágosító, szervező munka szolgálatába akarták állítani. A belügyminiszter nem volt hajlandó láttamozni az alapszabályokat. Ugyanakkor utalt arra, hogy önképző vagy segélyző egylet alakításánál semmiféle nehézséget nem támaszt.⁹

Az ismertetett szakegylet csupán egy szakma munkásait egyesítette volna. Nem sokkal később, 1874 elején újabb kérvény került a minisztérium elé: A vas- és fémáru-munkások szaktársulatának alapszabályai.¹⁰ A tervezet pontjai nagyjából megegyeznek a bádogos szakegylet alapszabályainak pontjaival. Fejtegetésünk szempontjából a legfontosabb a 4. §, amely a következőképpen határozza meg az egyesületi tagság fogalmát.

»Rendes taggá lehet minden oly munkás vagy kisiparos, ki a következő iparnemekben munkálkodik, ú.m. építő-, gép- és műlakatos; vas- és fémesztergályozó, szerkovács, szeg, közönséges és gépkovács, fegyvermunkás, reszelőkészítő, kazán és rézkovács, stb. Valamint minden rokoniparághoz tartozók.«

Nem kisebb dologról volt szó, mint általános vas- és fémmunkásszövetség létrehozásáról! Hatalmas lépést jelentett volna a fenti terv megvalósítása a tőkés elleni harcban, de a gyárosok nem szívesen láttak volna egy életerős munkásszervezetet. Az alapszabálytervezetre, amelyen ideiglenes elnökként »Farkas Károly gépépítő« aláírása szerepel, a belügyminisztérium válasza az volt, hogy az egylet »helytelen cím alatt« kíván megalakulni. Csak önképző vagy segélyező-egyleteket alapíthatnak, de akkor fel kell adni bizonyos célkitűzéseket — éppen a legfontosabbakat.

Jászai egyik munkájában kijelenti, ismertetve a 80-as évek szakegyleti mozgalmát, hogy ebben az időben a munkás egyesületek csak segélyezéssel foglalkoztak és gazdasági mozgalomról szó sem lehetett.¹¹

Ezzel nem érthetünk egyet! A rendelkezésünkre álló csekély adatokból is levonhatjuk azt a következtetést, hogy a vasmunkások legöntudatosabb képviselői felismerték a csupán csak segélyezéssel foglalkozó egyletek elégtelenségét. Az ismertetett kezdeményezéseket úgy kell tekintenünk, mint kitéréseket a segélyező egyletek szűk köréből.

Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy a 70-es években nem sikerült létrehozni vasmunkás szakegyleteket. A gyárimunkások nagy tömegei szervezetlenek maradtak. Egy kimutatás szerint 1880-ban csak a bádogossegédek és az aranyművesek rendelkeztek betegsegélyező egylettel.¹²

Bár még nem jöttek létre olyan szakszervezetek, amelyek anyagilag is támogatták volna a sztrájkokat, a 80-as évektől kezdve jelentősebb sztrájkmozgalmakkal találkozunk. Ezek közül is az egyik legfontosabb a bádogossegédek 1884. évi sztrájkja. A budapesti rendőrfőkapitányság egyik iratcsomója megőrizte ennek leírását. A segédek 1884. július 13-án gyűlést tartottak, amelynek napirendjén a munkaidő-szabályozás, a vasárnapi munkaszünet megtárgyalása szerepelt, továbbá egy bizottság választása. A gyűlésen a szónokok a 10 órás munkaidő bevezetését követelték, valamint a vasárnapi munkaszünet megadását. A tárgyalások lefolytatására 24 tagú bizottságot választottak. Ez a bizottság a követeléseket egy memorandumban foglalta össze és azt átnyújtotta a mestereknek. Az augusztus 3-i gyűlésen az elnök bejelentette, hogy a munka-

adók ragaszkodnak a 12 órás munkanaphoz, napi 1 óra ebéridővel. A vasárnapi munkaszünet egyezkedés tárgyát képezheti. Ugyanakkor a mesterek kijelentették, hogy aki nem fogadja el feltételeiket, augusztus 4-től elbocsátottnak tekintheti magát.

Augusztus 10-én folyt le a segédek döntő fontosságú gyűlése. Az elnök feltette a kérdést: Elfogadják-e a mesterek határozatát? (Ti. a 12 órás munkanapról). »Mire a jelenvoltak *egyhangúlag nemmel* feleltek.« (Az eredetiben is aláhúzva.) Ezzel a sztrájk kezdetét vette, habár a gyűlés ezt így nem mondta ki.¹³

Az 1880-as években a szakszervezeti mozgalom jelentős előrehaladást tett. Ekkor alakultak meg azok a vasmunkás egyletek, amelyek alapját képezték az 1890 utáni szervezkedésnek. Már 1877-ben létrehozták a vas és ércmunkások szakegyletét.¹⁴ A vasöntők 1884-ben alakították meg betegsegélyző és temetkezési egyletüket.¹⁵ A budapesti esztergályossegédek 1881-ben egy önképző egylet alapszabályait terjesztették fel, amely munkaközvetítéssel is kívánt foglalkozni. A tervezet szerint *minden magyar esztergályossegéd* tagja lehet az egyletnek. Még ugyanabban az évben jóváhagyták a tervezetet.¹⁶ A 80-as évek végén a Magyar Munkás Naptárnak a szakegyesületi mozgalom eredményeiről közölt ismertetéséből kitűnik, hogy majd minden szakmának megvolt a betegsegélyző egylet mellett a maga önképző vagy szakegylete, de a legjobb erők a segélyezés ügyén fáradoztak. A jól működő szakegyletek között tesz említést a vas- és fémáru munkások szakegyletéről.¹⁷

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a múlt század 70—80-as éveiben a vasmunkások *elsősorban* betegsegélyző és önképző egyleteket alakítottak. Ezek még nem fogták át a gyári munkások széles tömegeit. Igen nagy felelősség terheli az Általános Munkáspárt vezetőit és az Általános Munkás Betegsegélyző Pénztár funkcionáriusait, akik nem álltak élére a kétségtelenül megnyilatkozó spontán törekvéseknek. A munkások körében történtek kísérletek arra vonatkozólag, hogy egy budapesti szakma, sőt az egész ország munkásait (egy iparágban) egységes szervezetben tömörítsék. Alakultak ugyan szakegyletek, de a hangsúly még mindig a segélyző egyletek alakításán volt. Mindezek ellenére ezekben az években jöttek létre az első vasas szakegyletek, amelyekből a későbbi szakszervezetek kifejlődtek.

*

Az 1889—90-es évek fordulópontot jelentenek a nemzetközi munkásmozgalom történetében. A múlt század 70—80-as éveiben sikerült létrehozni több országban szocialista munkáspártokat. A munkások forradalmi megmozdulásai arról tanúskodtak, hogy új fellendülés következett be. Lehetővé vált új Internacionálé alakítása.

A II. Internacionálé első kongresszusát Párizsban tartották meg. A résztvevők behatóan megvizsgálták az egyes országok munkásosztályának helyzetét. Nagy jelentőséggel bírt a munkásmozgalom végcél-

jának meghatározása. A kongresszus határozata kimondta, hogy a végső cél a szocialista társadalom megteremtése. Ugyanakkor nagy figyelmet szentelt a részletkövetelésekért, a munkásvédő törvényekért folytatott harcnak. A munkások helyzetének javítása végett határozatot hozott a 8 órás munkanap kivívásáért, a munkabérek emeléséért és a gyári termékekkel történő bérfizetés rendszerének megszüntetéséért folytatandó harcról.

A II. Internacionálé alakuló kongresszusán meghirdetett célkitűzések élénk visszhangra találtak a magyar munkások körében. A szociáldemokrata szerzők, a rendőrségi jelentések, általában a korabeli források megegyeznek abban, hogy a párizsi kongresszus felhívása soha nem látott mozgást, élénkséget idézett elő a magyar munkásmozgalomban. Különösen a 8 órás munkanapért folytatandó harc jelszava ragadta magával a munkásokat, ami igen érthető, tekintetbe véve a 12—14 órás munkaidőt, a vasárnapi munkanapot. Ekkor vette kezdetét a munkások gazdasági érdekeit védő, a sztrájkokat támogató szakszervezetek létrehozása. Ebből a szempontból is nagy jelentőségű a szociáldemokrata párt megalakulása, amely támogatta, irányította a szakszervezeti mozgalmat. Mielőtt rátérnénk a 90-es évek szakszervezeti mozgalmának vizsgálatára, még egyszer szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy a megelőző évtized munkásegyleteit, gazdasági harcai nélkül az említett fellendülés nem következhetett volna be.

Még a szociáldemokrata párt létrejötte előtt megindult a harc az egyes szakmák munkásait tömörítő szakszervezetek megteremtéséért. Az ujonnan alakított párt egyik első vezetője, Engelmann már egy 1889 októberében tartott értekezleten síkra szállt a szakszervezkedés szélesebb alapokra helyezéséért, a szervezetek kölcsönös támogatásáért sztrájk esetén. A következő év januárjának első napjaiban, 5-én, a budapesti bádogossegédek gyűlést tartottak. Elhatározták, hogy érdekeik védelmére új egyület alakítanak. Két utat jelölt meg a gyűlés: vagy a meglévő bádogos munkás betegsegélyző együletet alakítják át, vagy új bádogos munkás szakegyületet létesítenek. A gyűlésen különben Engelmann is felszólalt, aki maga is bádogos volt. Az első út nem bizonyult járhatónak, mivel a régi választmány — kicsinyes féltékenységből — megakadályozta az alapszabályok módosítását. Végül is a kezdeményezők külön egyület létrehozására kényszerültek, amely március 23-án tartotta alakuló közgyűlését. A gyűlés elfogadta a kidolgozott alapszabálytervezetet, egyetlen módosítással: *Országos jellegű* legyen az egyület, és ezt a címben is juttassák kifejezésre. Így az egyület »A magyarországi bádogosmunkások, légszesz és vízvezeték felszerelők szakegylete« címet kapta.¹⁸ A belügyminisztérium 1890 júniusában jóváhagyta az egyület megalakulását.¹⁹ A vasöntők ugyanezen év nyarán több gyűlést tartottak, amelyen egy szakegyület létesítését határozták el. A munkások megkísérelték azt is, hogy az egész gépipar vasmunkásait egy szakszervezetbe tömörítsék, de ez nem sikerült, mert az uralkodó körök megakadályozták az ilyen szélesebb alapon álló szakszervezetek alakítását.

A *szociáldemokrata párt*, amely 1890 végén tartotta alakuló kongresszusát, felismerte a munkások között a szakszervezetek iránt tapasztalható érdeklődést és komoly propagandát fejtett ki *a szakszervezeti mozgalom érdekében*. Maga az elvi nyilatkozat a program megvalósításának eszközei között említi a munkásvédő-törvényhozásért, a szakegyesületek akadálytalan alapításáért folytatandó harcot. Amikor a szakszervezetek létrehozásáról szóló határozati javaslatot tárgyalta a kongresszus, a vita egyik résztvevője azt indítványozta, hogy a munkások nemzetközi szervezetekben egyesüljenek. Engelmann — indokoltan — helytelenítette ezt az indítványt és rámutatott arra, hogy a magyar munkásoknak az országon belül kell szervezkedniük. Engelmann érvelésének hatására a kongresszus elutasította az indítványt és az eredeti határozati javaslatot fogadta el. A 90-es pártvezetőség tagjai, a kongresszus elnöke, jegyzői és előadói külön-külön megbízást kaptak egy-egy szakma szervezésére.²⁰ A Népszava propagálta a mozgalmat segítő röpiratokat, amelyeket a párt terjesztett. (»A szakegyesületek célja és feladata«, »Minta alapszabályok szakegyesületek alakítására.«) A Magyar Munkás Naptár szerint is »a szakegyesületi szervezkedés 1890-ben vette kezdetét.«²¹ A fővárosi rendőrség működéséről szóló jelentés is alátámasztja azt az állításunkat, hogy a párt vezetői komoly munkát fejtettek ki a szakszervezeti mozgalomban. A jelentés szerint a pártvezetőség szakegyesületek létesítésére törekedett és igyekezett ezeket vele szoros kapcsolatban álló szervezetben tömöríteni.²²

A vasmunkások öntudatra ébredését bizonyítják az egyre szaporodó sztrájkok. Az 1890—91-es években sztrájkoltak az állami gépgyár és a vasúti főműhely, a Ganz gyár, Rössemann és Kühnemann gyár munkásai.

Azonban a munkásmozgalom és ezen belül a szakszervezeti mozgalom 1890 utáni fellendülése nem volt töretlen. A párton belüli harcok, viszályok ez utóbbiban is éreztették hatásukat. A rendőrségi évkönyv szerint az »1892-ik évben a mozgalom úgyszólván stagnált, mert viszályok és ellenségeskedések voltak a párt kebelében.«²³

Habár az uralkodó osztályok elnyomásának növekedése nem hagyható figyelmen kívül, a vasmunkás szakszervezetek 1892-es egy helyben topogását jórészt a párton belüli frakció-harcoknak kell tulajdonítani. A vasmunkások május 1-i közös fellépése, amely a megelőző évben igen impozáns volt, ebben az esztendőben elmaradt. Igen fontos kérdés, hogy milyen volt a vasasok állásfoglalása a párton belüli harcokkal kapcsolatban. Ha a Népszava 1893—94-es évfolyamait átlapozzuk, nem sokat tudunk meg erről. A párt hivatalos lapja nem foglalkozott azzal, hogy az egyes szakmák munkásai melyik csoportot támogatták. Általában úgy tüntette fel a dolgot, mintha az ellenzék nem rendelkezett volna komolyabb tömegbefolyással. Többet tudhatunk meg Engelmannék lapjából, »A Munkás«-ból, amely részletesen ismertette az egyes szakmák gyűléseinek lefolyását, és állandóan cikkezett a betegpénztáriak manővereiről, akik a kezükbe kaparintották a szociáldemokrata párt

vezetését. A vasesztergályosok 1893. február 5-én gyűlést tartottak, ahol a szónok beszámolt a szociáldemokrata párt 1893-as kongresszusáról, amelyet a kisebbség elhagyott. A gyűlésen javaslat hangzott el arra vonatkozólag, hogy a vasesztergályosok »A Munkás« című lapot, tehát az ellenzék orgánumát ismerjék el pártközlönynek. A gyűlés azután úgy határozott, hogy egyelőre mindenki azt a lapot támogassa, amelyiket a magáénak érez. Ez a határozat arra enged következtetni, hogy közvetlenül a pártkongresszus után nem volt egyértelmű a vasesztergályosok állásfoglalása. A későbbi adatok azonban arra utalnak, hogy többségük az Engelmann-féle csoport mögött sorakozott fel.

Jól megfigyelhető a vasasok állásfoglalása az 1893-as év két jelentős eseménye kapcsán. Az egyik az 1893 nyarán tartott zürichi kongresszus,²⁴ a másik az ugyanannak az évnek a végére tervezett aradi pártkongresszus. Már 1893 elején találunk olyan cikkeket »A Munkás« című lapban, amelyek felsorolják azokat a szakmákat, amelyek szemben álltak a betegpénztáriakkal. A zürichi kongresszuson azután az ellenzék külön jelentést terjesztett be a magyarországi munkásmozgalom helyzetéről. Ezt a jelentést »A Munkás« teljes terjedelmében leköszölte. Ebből az derül ki, hogy a vasmunkások egy része az ellenzék oldalán állt. »Tíz szakszervezet (bádogosok, cipészek, fazekasok, kalaposok, könyvnyomdászok, mechanikusok, reszelővágók, szíjmunkások és bőrdöngösök, szobrászok, vas- és fémesztergályosok), képezik ez idő szerint egészséges, igazán szociáldemokrata pártnak kristályosodási magvát...« Tehát a bádogosok, reszelővágók, vas- és fémesztergályosok az ellenzékhez tartoztak.

Az év végén, decemberben több gyűlési tudósítás számolt be a bádogosok, vasesztergályosok gyűléseiről, amelyek az aradi pártkongresszuson való részvételt vitatták meg. (Az aradi pártkongresszusnak kellett volna megteremtteni a két frakció közötti megegyezést, de a betegpénztári vezetők meg sem jelentek azon.) Az ellenzékhez tartozó Gion és Papp ismertették az összehívás körülményeit. A bádogos szakegylet elnökének, a már említett Papp Oszkárnak a nevével 1894 januárjában ismét találkozunk, ugyanis a január 27-től megnagyobbított alakban, 4 oldal terjedelemben megjelent ellenzéki lap (A Munkás) címlapján az ő neve szerepel kiadóként.

Az elmondottakból levonhatjuk azt a következtetést, hogy nem beszélhetünk a vasasok egységes állásfoglalásáról a munkásmozgalomban dúló harcokkal kapcsolatban. A vas- és fémiparban dolgozó munkások egy része kétségtelenül Engelmannékat támogatta. Valószínű az is, hogy a vasasok politikailag elmaradottabb rétegei (pl. a kovácsok) nem tanúsítottak határozott magatartást ezekben a harcokban.

Az uralkodó osztályokat megrémítette a munkástömegek forradalmisága. Ellentámadásba mentek át. Ez két irányú volt. Egyrészt a munkásokra nehezedő politikai, gazdasági nyomás fokozódásában jutott kifejezésre. Gyakorlatilag lehetetlenné vált országos egyesületek alakítása. A munkanélküliek száma is állandóan növekedett. Az 1893-as év januárjában 2000 munkanélküli tartott nyilvános gyűlést, amely a szakszer-

vezeti mozgalom erősítését határozta el, éppen a növekvő munkanélküliségre való tekintettel.²⁵

Ugyancsak ebben az évben zajlott le a fegyvergyári sztrájk, ami a vasas mozgalom egyik jelentős állomása volt. Január 30-án a gyár 1500 munkása beszüntette a munkát. Az okot a német katonai vezetők önkényeskedése, a munkabérek tervbevetett leszállítása adta. A Népszava egyik száma arról számol be, hogy a gyár környéke, az odavezető utak valóságos ostromállapotra utalnak. Egészen Erzsébetfalváig (Pesterzsébet) a Csepel szigetét is beleértve, katonák, rendőrök cirkáltak fegyverekkel, karddal felszerelve. A sztrájkolók bizottsága Horváth Gyula képviselőt kérte fel arra, hogy ügyüket a parlament elé terjessze. Ő február 8-án interpellált a kérdéses ügyben.²⁶ Az interpellációból kiderül, hogy idegen munkások behozatalával akarták letörni a sztrájkot, hogy a csendőrök tetteleg bántalmazták a munkásokat. Hieronymi belügyminiszter válaszában kijelentette, hogy a csendőrség bevetéséről nem volt tudomása. Miután számtalan erőszakoskodás történt, a miniszter nem átallotta kijelenteni, hogy a munkaadók és munkások közti viszályok akkor intéződnek el a legjobban, ha abba harmadik fél nem avatkozik. A napszámosok munkába álltak, ezért a sztrájk 14 nap után a gyárosok győzelmével végződött.²⁷

Azonban kizárólag hatalmi eszközökkel nem lehetett meggátolni a munkások szervezkedését. Ezért az uralkodó osztályok az elnyomó rendszabályok mellett más módszerhez is folyamodtak, a *szociális reformok* módszeréhez. Kétségtelen tény, hogy a múlt század 90-es éveiben hozott munkásvédő törvények a munkásosztály növekvő erejét is tükrözték. A betegsegélyzők létesítéséről szóló törvényt 1891-ben hozták. (1891. XIV. tc.) Ugyanebben az évben iktatták törvénybe a vasárnapi munkaszünetet. A baleset elleni védelemről és az iparfelügyelőkéről szóló törvényt 1893-ban lépett hatályba.

Ha a vasmunkások egészségügyi viszonyait, a gyári viszonyokat, az előforduló baleseteket vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy ugyancsak szükség volt a munkásvédő törvényekre. Az iparfelügyelők tevékenységéről könyv alakban először a század elején adtak ki hivatalos jelentést, amelynek adatai az 1899-es évre vonatkoznak, de fényt vetnek a korábbi évek viszonyaira is.²⁸ Eszerint

A balesetek számát tekintve

1. Vas- és fémipar	2477
2. Gépipar	1835
3. Járműipar	1275

A balesetek súlyosságát tekintve

1. Vas- és fémipar	1261
2. Járműipar	930
3. Gépipar	751

Láthatjuk tehát, hogy akár a balesetek számát tekintjük, akár azok súlyosságát, a vas- és fémipar állt az első helyen. Megelőzte az építőipart is, pedig ott sem volt ismeretlen a baleset.

Érdekes a foglalkozási ágakat összehasonlító betegségi statisztika áttekintése is.²⁹ Csak a gyári és a magánbetegsegélyzők adataira épül, de így is megközelítő képet nyújt a vasmunkások viszonyairól.

Csoportok :	Pénztárak száma	Évi átl. tagl.	Tápdíjas és kórházi esetek száma	és kórházi napok száma	1 főre eső tápdíjas és kórházi nap
Arany, ezüst-művesek	3	969	309	5498	5,67
Bádogosok, rézőntők	2	1453	590	7630	4,94
Gép- és vasgyári munkások	17	14415	8143	106900	7,42
Lakatosok	1	3990	3468	32996	8,27
Ácsok	3	8553	2590	51009	5,96
Fodrászok	1	1367	1104	3579	2,82
Tégla-, cementgyári munkások	13	6402	1895	21868	3,42

A táblázatból kitűnik, hogy az egy főre eső kórházi napok száma a lakatosoknál, valamint a vas- és gépgyári munkásoknál volt a legnagyobb. Ha hozzávesszük a kerületi, valamint a munkások által létesített betegsegélyző egyleteket, fogalmat alkothatunk magunknak a vasmunkások között előforduló betegségek, balesetek számáról és súlyosságáról.

Hogyan fogadták a vasasok a munkásvédő törvényeket? Már egy 1891-es gyűlés foglalkozott az uralkodó osztályok reformjaival. Az előadók kijelentették, hogy a vasmunkások nem hagyják magukat megteveszteni a hazafiaskodó frázisoktól.³⁰ Ezek a törvények egyrészt elégtelenek voltak, másrészt a tőkésék nem tartották be. A vasárnapi munkaszünetről szóló törvény kivételeket tartalmazott, az iparfelügyelőkről szóló pedig kibúvókat hagyott a gyárosok számára. A 23. § szerint az iparfelügyelő nem igényelheti olyan gyárrészlegek megtekintését, amelyek átvizsgálása veszélyeztetni a tulajdonos üzleti érdekeit. Ez lehetővé tette a tőkés számára, hogy elhanyagolt állapotban levő üzemeit elzárja a vizsgálat elől.

A magyar burzsoázia ezeket a törvényeket arra használta fel, hogy a munkásokat saját befolyása alá vonja és kísérletet tett a meglévő munkás-szervezetek elsorvasztására. Az 1891. évi XIV. tc. alapján egész sor gyári betegsegélyző pénztárt létesítettek, amelyek fokozták a munkás függését kizsákmányolóitól. Az 1893-as év elején a legtöbb fővárosi vasipari üzemben gyári betegsegélyző alakult. Több gyárból érkezett alapszabálytervezet a belügyminisztériumba, amelyek mindenben meggyeznek, csupán a címük különbözik. A belügyminisztérium meglepő gyorsasággal, egy-két hét alatt valamennyit jóváhagyta. Nézzük meg az egyik ilyen alapszabályt, pl. a Röck gyárét!³¹ Ki lehetett tagja a gyári pénztárnak?

»A gyári betegsegélyző pénztárnak tagja lehet minden a gyárnál alkalmazott s az 1891. évi XIV. tc. 2. és 3. szakaszai szerint *belépésre kötelezett*, amennyiben a munkábalépés, illetve a jelen alapszabályok helybenhagyása idején még nem tagja a gyár székhelyét magába foglaló kerületi, vagy ipartestületi betegsegélyző pénztárak valamelyikének.«

A munkást tehát kötelezték a belépésre. A kivételt képezők között nem tesz említést a szabályzat azokról, akik valamely munkásbetegsegélyző pénztárnak voltak a tagjai.

A Röck-gyár mellett mások is létesítettek hasonló pénztárakat, így a Schlick, Rössemann és Kühnemann, Láng, Nicholson és Ganzgyárak. A régebben létesített ipartestületi pénztárak is átalakították alapszabályaikat, hogy az 1891. XIV. tc. értelmében »elismert jellegű« pénztáraknak tekintsék őket.³²

A statisztikai kimutatások szerint 1893-ban létesült a legtöbb betegsegélyző, már tíz a kizsákmányolók vezetése alatt.³³ Már érintettük az uralkodó osztályok célkitűzéseit a »munkásvédő törvényhozást«, a betegpénztárakat illetően. Hadd említsük meg még a pécsi rendőrfőkapitány javaslatát, amelyet Pécs főispánja pártolólág továbbított az illetékes szervekhez. A belügyminiszter átküldte az iparügyi miniszternek a javaslatot, amely szerint munkáspénztárt kellene létesíteni a pécsi munkások számára. Idézünk az iparügyi miniszter válaszából:

»... a magam részéről csak helyeselhetem Pécs sz. kir. város főkapitányának azon érdemes törekvését, hogy az ipari munkásokat a felforgató irányzatú elemektől az önállósítást előmozdító munkáspénztár létesítése útján igyekszik távoltartani.«³⁴ Ez az idézet önmagáért beszél!

Az 1893. év elején tehát egész sor pénztárt hoztak létre. A Népszava nemsókára arról adott hírt, hogy a vasgyárosok egyezséget kötöttek, amely szerint közösen veszik fel munkásaikat a gyári pénztárakba. Közölte az illető gyárak neveit is.³⁵ Ez azt jelentette, hogy a vasmunkás távozás esetén sem szabadulhatott meg a gyári pénztártól, mert a másik gyár pénztára automatikusan felvette tagjai sorába.

Február 24-én jelent meg a fenti cikk és már két nap múlva, február 26-án, hatalmas gyűlésen tiltakoztak a vasmunkások a kényszerintézmények ellen. Mintegy 3000 vasgyári munkás jelent meg ezen. A résztvevők nagy száma bizonyítja, hogy a gyári betegsegélyző pénztárak a munkások egyöntetű ellenzésével találkozottak. A gyűlésen elfogadott határozat híven tükrözi a vasasok öntudatában végbement fejlődést.

»... egyhangúlag tiltakoznak... a gyári kényszersegélypénztár ellen és kimondják:

1. A gyári segélypénztárak kényszerintézmények, amelyek *a mai kor szellemét és az öntudatos munkások meggyőződését határozottan kigúnyolják.*«

A határozat 4. pontja kimondja, hogy »szilárd szervezkedést fognak létesíteni.«³⁶ Ezt a határozatot azután felterjesztették a miniszter-

elnökhöz és kérték, hogy akadályozza meg »a munkások által gyűlölt« gyári betegsegélyző pénztárak alakítását, a működésben levőket pedig oszlassa fel.

Közben a szakegyletek, szakszervezetek száma is szaporodott. Februárban terjesztették be a budapesti vasbútor munkások és rokon-szakmabeliek szakegyleteinek alapszabályait.³⁷ Ugyancsak februárban érkezett be a minisztériumba a magyarországi reszelővágók és segéd-munkásaik szakegyletének alapszabálytervezete.³⁸ Azonban az új egy-letek alakításánál is jelentősebb eredmény volt az első öndálló szaklap, a »Fémmunkás« megjelenése.

Július 2-án a Ganz Kőbányai úti üzemének munkásai gyűlést tartottak, amelyen Vanczák és Bauer tartottak beszédet a vasmunkások helyzetéről, a szaksajtóról. A gyűlés kimondta,

»... hogy a szakmánkban dívó rossz és tarthatatlan állapotok csak úgy szüntethetők meg, ha a szaktársak egy kalap alá tömörülnek, egy test és lélekké olvadnak: szervezkednek, de miután ilyen szervezkedés csak a szükséges műveltség útján érhető el, kimondja a gyűlés, hogy sürgető szükségét látja egy vas és fémmunkás szaklap megalapításának.«³⁹

Elgondolkoztató, hogy egy gyár munkásai szavazták meg az idézett határozatot! A gyűlés után napvilágot látott felhívások arra mutatnak, hogy hallatlanul megnövekedett az érdeklődés a vasmunkások körében kiadandó szaklap iránt.

Szeptember 15-én jelent meg a Fémmunkás első száma. A lap vázolta célját, feladatait. A szakszervezetek jellegére, céljára vonatkozólag helyesen foglalt állást.

»A szakszervezeteknek nem az a célja, hogy tagjainak mulattatására táncvigalmakat, ének és szavalat-előadásokat rendezzen: hanem célja az, hogy a tagokat harcosokká nevelje, akik bátor küzdők legyenek a tőke elleni harcban.«⁴⁰

Igaz, hogy a Vanczák szerkesztésében megjelent lap nemsokára a munkások közönyéről panaszkodott, és az év végére meg is szűnt, de az első szám harcos szelleme a vasasok harcos, bátor magatartásának visszatükröződése.

Ebben az évben volt a zürichi fémmunkás-kongresszus, amelyen a szociáldemokrata párt egyik vezetője, Rády számolt be a magyarországi mozgalom állásáról. Kiemelte, hogy a vasmunkások kis szervezetekkel rendelkeznek, s már három éve törekednek »egy külön szövetkezet« létrehozására. (Azokra a kísérletekre célzott, amelyek az összes vasasok tömörítésére irányultak, s amelyekre mi is utaltunk eddigi tárgyalásunk során.) Rády a szakszervezeti mozgalom lényeges akadályaként azt emelte ki, hogy a faluról városba került munkások nagy tömegei igénytelenek, mert pár fillérrel többet keresnek, mint azelőtt.⁴¹ A szociáldemokrata funkcionáriusoknak a tanulatlan munkásokkal szemben érzett türelmetlensége itt is megmutatkozik. A szociáldemokrata párt vezetői nem fordítottak gondot a tanulatlan munkások nevelésére, ellenkezőleg: igyekeztek távoltartani őket a szervezetektől. Ismertette

a meglevő szakszervezeteket és az alakulóban levők között említette a vas- és fémmunkások szakegyletét, amely »az ország leghatalmasabb szervezkedésének ígérkezik.«⁴²

A következő év elején, pontosan január 27-én, új alakban, új címmel jelent meg a vasas újság. A Vas- és Fémmunkások Szaklapja vezércikke beszámol a lap körül felmerült változásokról, de ebből nem derül ki, hogy tulajdonképpen miért került sor ezekre a változásokra. Az 1894. január 14-én tartott vasmunkás-gyűlés bízta meg a kiadókat az új lap szerkesztésével. A lap ígéretet tett, hogy harcot indít az *ellenállási pénztárak kiépítéséért*,

»hogy kedvező pillanatban a vas és fémmunkások az őket megillető munkabéréért síkra szállhassanak.«⁴³

Az 1894-es év egyik legfontosabb vívmányának az ún. szabad szervezkedést, az ellenállási pénztár megszervezését kell tekinteni, ami szoros kapcsolatban volt az új szaklappal. A már említett január 14-i gyűlés egy 20 tagú intézőbizottságot választott a szervezés lebonyolítására. A bizottság azután gyári, valamint műhelykonferenciák összehívását határozta el, amelyeken bizalmiakat kell választani. Kidolgozta az ellenállási pénztár működési szabályzatát, amelyet a Vas- és Fémmunkások Szaklapja teljes terjedelemben leköszölt.⁴⁴ Az 1. pont a szervezet célját határozza meg.

»Az ellenállási pénztár célja, hogy a vas és fémmunkásoknak bérharc kiütése esetén oly helyzetet biztosítson, hogy követeléseiket kiküzd-hessék és az összességért fáradó elvtársakat egy beálló rendszabályozás esetén támogatásban részesíthesse.«

Tehát a sztrájkok támogatása volt a főfeladat!

Hogyan működött az ellenállási pénztár? A bizalmiakra épült a szervezet. A gyárak munkásai egy vagy több bizalmit választottak. A bizalmiak szervezése kerületenként folyt. Minden kerület két képviselőt küldött a fővárosi szervezetbe. Ezek voltak az összekötők a végrehajtóbizottság és a gyárak között. A munkás hetente 10 krajcárt fizetett az ellenállási pénztárba, amelyből 70% ment az ellenállási alapra, 30% pedig agitációs célokra. Ennek fejében ingyen kapta meg a szaklapot. A központi hely, amelyen keresztül az összeköttetést fenntartották, a lap szerkesztősége volt. Láthatjuk tehát, hogy az újság volt a központi láncszem, amely köré a vasasokat tömörítették. Jászai szerint a szabad szervezkedés lényege az,

»... hogy a munkások lapot adnak ki és ennek az előfizetési díja olyan, hogy a sztrájk alapnak is jutott bizonyos összeg.«⁴⁵

Ezzel a módszerrel sikerült egyesíteni a vasasokat, bár elég laza volt ez a szervezet. Az ellenállási pénztár formailag a szakszervezeten kívül működött, valójában ezek tagjait egyesítette.

Az elért eredmények számbavétele, a további feladatok kijelölése az ugyanezen év májusában megtartott I. vasas-kongresszuson történt meg. A budapesti bizalmiak február 16-án tartott értekezlete hozott határozatot a kongresszus egybehívásáról. A szakmai szervezetek 100 tag

után 1, azon felüli taglétszám esetén 2 küldöttel képviseltethették magukat. Nemcsak a szakszervezetek küldöttei vehettek részt a kongresszus tanácskozásain, hanem a gyárak és műhelyek képviselői is. (400 munkás után 1, minden további 400 tag után újabb küldött.) A küldötteket gyári értekezleteken választották meg.⁴⁶

A vasasok első kongresszusa pünkösdkor ült össze.⁴⁷ Ezen 11 helység képviseltette magát. A kongresszus a Váci úton levő Huber-féle vendéglőben tartotta gyűléseit, amely a vasmunkások kedvelt találkozóhelye volt. Egyébként ebben a vendéglőben volt a Magyarországi Vasöntők Szakegyesületének hivatalos helyisége is. Első napirendi pontként a végrehajtóbizottság beszámolója hangzott el. A beszámoló szerint az év eleje óta a bizalmi hálózat kiépítésén volt a hangsúly. Májusig összesen 1422 jegyet adtak el, amelyből megteremtették az ellenállási alapot, valamint fedezték a lap költségeit. Január 14 óta 42 gyári értekezletet tartottak, továbbá 6 nyilvános gyűlést.

Második napirendi pontként az »agitáció és szervezkedés« kérdéseit tárgyalták. A határozat a szakszervezet célját a munkabér és munkaidő szabályozása, valamint a törvényes munkásvédelem kivívásában jelölte meg. Egyébként a határozat magában foglalta Teszársz Károlynak a tanácskozásokon benyújtott kiegészítő javaslatát is, amely szerint :

»Az előkészítő bizottság megbizatik egy, az egész országra szóló vas és fémmunkás egyesület alapszabályainak a kidolgozásával és annak a minisztériumhoz való benyújtásával.«

Az idézetben említett bizottságot az egész szervezkedés vezetésére választották. A kongresszus elhatározta fiókegyetek alapítását.

A napirend harmadik pontja az ellenállási pénztár és a sztrájk kérdéseinek a megvitatása volt. Rády terjesztette elő a határozati javaslatot, amely szerint már a jövő nemzedék szempontjából is kötelességük minden eszközzel javítani helyzetükön.

»Ez eszközök egyike mindenestre a jól szervezett és előkészített munkabeszüntetés. Miután az országos értekezlet elvben a sztrájkot (munkamegtagadást) jogosultnak nyilvánítja ki, ajánlja a vas és fémmunkások szakmájában dolgozó munkásoknak egy ellenállási pénztár megalapítását, mely pénztár segítse a bérharcban állókat.«

Tehát a kongresszus elismerte harci fegyvernek a sztrájkot, ami megfelelt a munkások érdekeinek.

A kongresszus által választott végrehajtó bizottság működési szabályzatát pár hónap múlva dolgozták ki. A szaklap lekötölte »a magyarországi vas- és fémmunkások országos végrehajtó bizottságának szabályzatát.«⁴⁸ Ez kimondotta, hogy a bizottság főfeladata egy a szociáldemokrata párt elvei alapján álló országos vas- és fémmunkás egyesület alakítása. A bizottság feladata teljesítése után megszűnik. Ha megalakítják az országos szervezetet, a szaklap címe is megváltozik (Magyarországi vas és fémmunkások szak- és központi közlönye), és az országos szervezet tulajdonába megy át.

Nem lenne teljes a kongresszusról alkotott kép, ha nem tárgyalnánk a szociáldemokrata párt III. kongresszusának a szakszervezetekre vonatkozó határozatát. (A két kongresszus egy időben ülésezett!) A kérdéses határozat így hangzik.:

»Tekintettel arra, hogy a szakegyesületek olyan szervezeteknek tekintendők, melyek legalkalmasabbak arra, hogy az indifferens munkásokban érdekeltséget keltsenek a politikai mozgalom iránt ;

tekintettel továbbá, hogy a mostani állapotok a jelenlegi gazdasági és politikai helyzet és a pártmozgalom állása mellett, a szakegyesületek egy erős és cselekvőképes szervezet alapját képezik :

kötelességévé teszi a pártgyűlés minden elvtársnak, hacsak különös kényszerítő okok nem akadályozzák, hogy a szakmájában fennálló szervezet tagja legyen.«

Rendkívül fontos ez a határozat, hiszen evvel a párt vezetőszerpét akarták biztosítani a szakszervezeti mozgalomban. A kongresszus a pártvezetőség feladatává tette, hogy érvényesítse befolyását a szakszervezetekben, hogy azok ellenállási pénztárt alakítsanak, »melyek bár az egylet keretén kívül állnak, de ezekkel szoros összeköttetésben vannak.«⁴⁹

Az ellenállási pénztár szervezésében elért eredmények ellenére 1894-ben nem voltak nagy sztrájkok. Ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy a vasmunkás-kongresszus határozatainak megvalósítása nem ment máról holnapra. Több kisebb sztrájkról van tudomásunk. A fegyvergyári munkások szeptemberben három napra beszüntették a munkát.⁵⁰ Az egyik adat abból a szempontból tarthat számot érdeklődésre, hogy a kongresszusi határozat megvalósítására mutat. December 13-án a vas- és fémmunkások előkészítő bizottsága értekezletre hívta meg a Tarnóczi-gyár munkásait. Az említett gyárban állandó bérlevonások voltak 1894 végén. (»Kossuth Ferenc új igazgató javára« írta a vasmunkás lap.) A fentebb említett bizottság vörös papírra nyomtatott felhívással fordult a gyár munkásaihoz. A gyárigazgató tudomást szerzett a dolgról, és a rendőrség segítségét kérte, amely meg is akadályozta a tervezett értekezlet megtartását.⁵¹ A bizottság tehát igyekezett kapcsolatot teremteni a gyárak munkásaival, támogatta harcukat.

A párton belüli harcok ebben az időszakban is jelentős mértékben befolyásolták a szakszervezeti mozgalom fejlődését. Egyelőre a Silberberg irányította csoport szerezte meg a vezetést, aki Engelmann irányonalát folytatta. Az ő befolyásának kell tulajdonítani Kiss, Kürschner és Csillag kizárását a szociáldemokrata pártból. A kizárást decemberben közölte a Népszava. Még november végén jelent meg ugyancsak a Népszavában, egy kommentár nélküli közlemény, amely szerint Teszársz Károly kilépett az Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkantpénztár választmányából, »mert nem nézhette, hogy a választmány a munkásmozgalom aláadására törekedett.«⁵² Teszársz vasöntő volt, pártvezetőségi tag, aki a 90-es évek közepétől a vasöntő szakszervezet elnöke volt.

A párton belüli harc 1894-ben erősödött. Az év második feléből származó adatok bizonyos zavarokra mutatnak, legalábbis egyes szer-

vezetekben. Többek között a vasasok egyik legerősebb szakszervezetében, a »Vas és Fémmunkások szakegyletében«, amelynek fontos szerepe lehetett volna, hiszen a vasas-kongresszus felvetette mint lehetőséget, az egyesület országos méretű megszervezését. (Ez lett volna az egyik módja az országos szervezet létrehozásának.) A szeptember 16-án tartott közgyűlésen kizárták az egyesületi tagok közül Hamm, Oprendek és Perner munkásokat.⁵³ Nemsokára hosszú cikk jelent meg a Népszavában »Stern A = Hamm Richard rendőrkém« címmel.⁵⁴ A cikk leleplezte a magát Sternnek nevező egyesületi vezetőt, aki már külföldön is jó szolgálatokat tett a rendőrségnek. Bizonyításul a Népszava idézte a Vorwärts című lap 1892. november 13-i számát, amely Hamm külföldön elkövetett manipulációit ismerteti. A Népszava veszedelmes anarchistának mondja az illetőt, akit nemzetközi tapasztalatai miatt itthon szívesen fogadtak, sőt nemsokára tisztséget is kapott az említett szakszervezetben. Azonban Hamm kifogásolta a választójogért folytatott harc előtérbe állítását. Híveinek száma egyre nőtt. Persze, ő az anarchisták merényleteit dicsőítette, azért is gyakorolta a fenti bírálatot! De talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy tevékenységének kritikái oldala tette őt népszerűvé a vas-munkások körében.

A vasöntők szakszervezetének szeptember 30-án tartott taggyűlése szintén figyelmet érdemel. Teszársz elnök tartott beszámolót, majd a tagság kérdései, indítványai következtek volna. Még mielőtt bárki is felszólalt volna, Teszársz javasolta, hogy a jelenlevők ajánlják a szaklap kötelező bevezetését.

»E pontnál, amit sajnálattal kell konstatálnunk, oly nyugtalanság támadt, hogy a további tárgyalás teljesen lehetetlenné vált, s így e pontot, a szaklap kötelező bevezetését el kellett napolni. A tagok megígérték, hogy ez ügy felett majd más alkalommal fognak tanácskozni.«⁵⁵

A Vas- és Fémmunkások Szaklapja szűkszavú közleményéből nem derül ki, hogy tulajdonképpen mit is kifogásoltak a résztvevők. Nem valószínű, hogy a sztrájkokat támogató ellenállási alap ellen emeltek volna kifogást. Sokkal valószínűbb, hogy a szakszervezet tagjai nem hittek az egyet vezetőségének. Nem hittek abban, hogy az ellenállási alapra befolyt pénzt valóban a sztrájkoló munkások megsegítésére használják fel. (A szaklap egyik novemberi száma kénytelen volt elismerni, hogy a régebbi, Polesz nevezetű elnök nem éppen tiszta kézzel intézte a pénzügyeket.) Teszársz elnök az említett közgyűlés idején még tagja volt az Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkantpénztár választmányának, amely pedig nem nagyon harcolt az ellenállási pénztárért. Nem lehetetlen, hogy összefüggés van a vasöntők szakszervezetében tapasztalt jelenségek és Teszársznak a betegpénztári választmányból történt kilépése között, amelyről már történt említés. Bizonyára belátta, hogy befolyásának elvesztésével jár, ha továbbra is bent marad a választmányban.

A fennálló szervezetek anyagi nehézségekkel is küzdöttek. Erre vall az a tény, hogy a bádigos szakszervezet augusztus 20-i közgyűlése hosszú vita után elfogadta a választmány ama indítványát, hogy az

addigi 4 forint munkanélküli segélyt szállítsák le 3 forintra.⁵⁶ Más egy-letek 2, illetőleg 6 hétre felfüggesztették az egyleti beiratási díjat, hogy ezáltal is elősegítsék a taglétszám növekedését.⁵⁷

Az 1895-ös év nyomort, nélkülözést hozott a munkásoknak, illetve amúgy is nehéz helyzetük további rosszabbodását. A munkanélküliség növekedett. Az év első napjaiban, január 4-én és 5-én zajlott le a munkanélküliek nagy tüntetése, amelyben vasmunkások is részt vettek.⁵⁸ Február 10-én nagy vasmunkás-gyűlés volt, amely a vasasok helyzetével foglalkozott.⁵⁹ Vanczák, a szociáldemokrata párt egyik vezetője beszámolt a tömeges elbocsátásokról. Az átlag 1600-as munkáslétszámmal dolgozó Fegyver és Gépgyár mindössze 150 munkást foglalkoztatott 1894—95 telén. A Ganz gyár 1600 munkást dobott az utcára a tél közeledtével. A gyűlésen elhatározták, hogy egyöntetűen csatlakoznak a vasmunkások ellenállási pénztárához.

Ebben az évben a sztrájkok száma is nagyobb volt, mint 1894-ben. A követelések a durva munkavezetők, besúgók elbocsátására, valamint a munkaidő csökkentésére irányultak. A Magirius-féle reszelővágó műhely munkásai követelték, hogy a munkaidőt napi 10 órában állapítsák meg. Az alig egy éves Első Magyar Varrógépgyár, amely 200 munkást foglalkoztatott, napi 60 krajcárt fizetett munkásnőinek. A sztrájk kitörésére a jogtalan bérlévonások szolgáltattak okot. A szervezeten munkások felvették a munkát, így a sztrájk sikertelen volt.⁶⁰ Májusban a bádgosok léptek sztrájkba, mert nem fogadták el a 9 órás munkanapra, a túlóráztatás megszüntetésére vonatkozó követeléseiket. Május 31-én ért véget a sztrájk, miután sok munkaadó elfogadta a követeléseket. Főleg béremelést kaptak a bádgosok, a munkaidő leszállítását csak helyenként tudták kivívni.⁶¹

Ebben az évben is nagy nyomást gyakorolt a rendőrség a munkásokra, hogy megakadályozza az immár hagyományossá vált május 1-i ünnepség megtartását. Az 1895-ös év már a hirhedt Bánffy-korszak kezdete, amely erőszakosságával szomorú hírnévre tett szert. A Népszava tudósítása szerint a terror ellenére is mintegy 40 ezer munkás ünnepelt május 1-én. A rendőrség 1890 óta kimutatásokat készített azokról a gyárakról, amelyekben nem dolgoztak a nemzetközi munkásünnepen. A IX—X. kerületi felügyelőség által készített statisztika szerint 1895 május 1-én ebben a két munkáskerületben a vas- és gépgyárak kb. 23 000 vasmunkása közül 8842, azaz a vasmunkások 40%-a nem dolgozott. A közel 9 ezer munkásból 6 és 1/2 ezer a Ganzban és a MÁV Gépgyárban dolgozott.⁶² Más kerületekben is sok munkás ünnepelte meg május 1-ét. A Danubius hajógyár munkásai, akik között sok volt a vasas, a rákos-palotai erdőbe akartak kivonulni, hogy ott töltsék el az ünnepet. A rendőrök el akarták venni zászlójukat, amiből komoly összeütközés keletkezett. A rendőrök kardlappal ütötték a munkásokat, néhány munkást bíróság elé állítottak.⁶³

Ebben az évben komoly eredményt ért el a munkásmozgalom: május 1-től naponta jelent meg a Népszava. Még korábban, február

23-án megnagyobbított alakban, új címmel jelentették meg a vasas szaklapot Magyarországi Vas- és Fémmunkások Szaklapja címmel. Emlékezzünk vissza a vasas-kongresszuson létrehozott végrehajtóbizottság szabályzatára, amely szerint a szaklap címe megváltozik, ha sikerül létrehozni az országos vasmunkás szervezetet. Ez utóbbi ugyan még nem létezett, de a lap címét megváltoztatták.

Az 1895-ös esztendő második felében ment végbe az SzDP-on belül a szakadás Silberberg és a betegpénztáriak között. Ez utóbbiak nyáron új lapot jelentettek meg: A Népakaratot, amelyet a Silberberg által szerkesztett Népszava ellensúlyozására akartak felhasználni.⁶⁴ Ez semmi esetre sem használt a mozgalom fejlődésének. Ha a korabeli munkáslapokat átnézzük, azt látjuk, hogy 1895 második felében és a rá következő évben szemellátható hanyatlás következett be a szakszervezeti mozgalomban. Felmerül a kérdés: mi a magyarázata annak, hogy a vasmunkások szakszervezeti mozgalma megrekedt? Miért nem sikerült az országos vasas szakszervezet létrehozása? A Bánffy-korszak durva elnyomása csak az egyik ok. A szociáldemokrata párt vezetői, köztük a vasmunkás szakszervezetek irányítói, megijedtek a munkások forradalmi fellépésétől, akik egyöntetűen sikraszálltak az ellenállási pénztár megteremtéséért. Éppen a tömeges sztrájkok rémítették meg őket. Nem szabad persze azt hinni, hogy 1894 előtt ezek a vezetők nem idegenkedtek a sztrájk gondolatától. A már sokat idézett Jászai egyik írásában összehasonlítja a magyar szakszervezeteket a külföldiekkel és megállapítja, hogy az előbbieket minden téren radikálisabbak. Ugyanakkor felmenti a szakszervezeteket a vád alól, amellyel az uralkodó körök illeték azokat.

»A gyakori sztrájkmozgalmakat a szakszervezetek munkájának tulajdonítják. Pedig ez igazságtalan vád . . . Hogy nálunk gyakoriak a sztrájkok, az csak a nyomorúságos munkaviszonyoknak tulajdonítható.«⁶⁵

A vasas szakszervezetek vezetősége lényegében már a 90-es évek elején sem állott következetesen osztályharcos alapon. Kivételt képeztek a bádgosok, vasesztergályosok és a reszelővágók, akik a szociáldemokrata párton belüli frakcióharcokban Engelmann mellé álltak. Azonban 1895 előtt a többi vasas szakszervezet működésére sem jellemző egyértelműen a reformista vezetés. Ennek az a magyarázata, hogy az 1890—95-ös években, a munkásmozgalom általános fellendülése idején a reformista tendenciák nem válhattak uralkodóvá sem a szociáldemokrata párt, sem a szakszervezetek tevékenységében. Ebben az időszakban a munkások kemény harcokat vívtak az uralkodó osztályokkal, hogy létrehozassák saját osztályszervezeteiket. A vasmunkások a szakszervezeteik alapításáért, erősítéséért folytatott küzdelmeikben magasfokú öntudatról és harc-készségről tettek tanúságot; szép példái ennek a »munkásvédő« törvények elleni harc, valamint a vasas szaklap létrehozását célzó kezdeményezések. Hasonlóképpen akadályozta a vasas szakszervezetek reformista vezetőinek tevékenységét az a körülmény is, hogy a vasasok előtt nem

maradt titokban Engelmann, majd az ő irányvonalát folytató Silberberg harca, amelyet az Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkantspéztár vezetői ellen folytattak.

Silberberg 1894-ben előadásokat tartott a vasmunkásoknak. Amikor kizárták a pártból a betegpéztári vezetőket, a Népszava külön is felhívta erre a szakszervezetek figyelmét. Mindez nem tette lehetővé, hogy nyíltan fellépjenek a harcoss forradalmi tendenciákkal szemben. Amikor aztán erősödött az uralkodó osztályok nyomása, veszélybe került a munkásmozgalmi vezetők állása is. Silberbergék távozása oda vezetett, hogy a vasas szakszervezetekben is megerősödött a reformisták helyzete. Különbösen az SzDP egész politikájában bekövetkezett az a fordulat, ami a szakszervezeti mozgalomban megfigyelhető. A későbbi években találkozzunk egészen nyílt opportunisták megnyilatkozásokkal is. A fellendülés idején a vasmunkások lapja szinte minden számban közölt valami nagy jelentőségű felhívást. Ismertette az ellenállási pénztár megteremtéséért indított mozgalom eredményeit. Gyári gyűlésekről, konferenciákról olvashattunk, bizalmiak választásáról. Mindennek nyoma sincs a 96—97-es évek sajtójában.

A rendőri üldözés már 1895-ben megkezdődött, bár csak a későbbi években érte el azt a fokot, amely élethalálharcra kényszerítette a munkásságot addigi vívmányainak megtartásáért, szervezeteinek megőrzéséért. A Vas- és Fémmunkások Lapja 1895. évi 1., 2., 3. számát elkobozták óvadék nélküli politizálás miatt. A 7. számot hasonló indokkal kobozták el.⁶⁶ Az Új Népszava 1896 januárjában arról adott hírt, hogy a bádigosok közül nyolc szakszervezeti tagot rendőri felügyelet alá helyeztek.⁶⁷ Teszársz Károlyt sajtóvétségért a budapesti királyi törvényszék háromhavi fogházra és 50 Ft pénzbüntetésre ítélte 1895 végén; a kir. ítélő tábla 1896. január 29-én jóváhagyta az ítéletet. Itt említjük meg, hogy a vasmunkások szaklapja 1895 közepén megszűnt, és csak 1897 őszén sikerült újra megjelentetni.

Az egyesülési és szólásszabadság védelme mellett a munkások kemény harcot folytattak anyagi helyzetük megjavításáért, visszaverték az ellene irányuló támadásokat. A Danubius hajógyár kazánkovácsai 1896 márciusában beszüntették a munkát. Tíz órai munkaidőt követeltek, továbbá 50%-os béremelést a túlórák fizetésénél. A gyárakban uralkodó viszonyokra vet fényt egy adat, miszerint a Danubius gyárban reggel 6-tól este 8-ig, sőt éjjel is folyt a munka. A kimerült munkások közül reggelente többen elkéstek. Ezeket aztán egyszerűen nem engedték be a gyárkapun. A sztrájk eredménytelen volt, de a kudarc nem törte le a munkásokat. Ezt bizonyítja az a tény, hogy júliusban ismét tiltakoztak a túlóráztatás ellen.⁶⁸ A következő években sem szünetelt a harc. A Kőbányai úti Ganzban — a 90-es években a gyár munkásai nem egyszer szüntették itt be a munkát — az igazgatóság a napibért meg akarta szüntetni és az akkord-rendszer bevezetésére tett kísérletet. A hír vétele után a munkások, kb 400-an gyűlést tartottak, amelyen habozás nélkül kimondták az azonnali sztrájkot. Az igazgatóság meg-

hátrált és visszaállította a napibéreket.⁶⁹ A Váci úti gyárak vasmunkásai 1897. augusztus 23-án közös gyűlésen vettek részt. A gyűlés a munkabérekkel, a munkások gazdasági helyzetével foglalkozott, valamint a szaklap kérdésével.⁷⁰

Új szakszervezetek ezekben az években (1896—97—98) nemigen alakultak. Mindössze a kazánkovácsok és hidász munkások szakegyletének megalakulásáról van tudomásunk 1897 nyarán,⁷¹ de nem bizonyult életképesnek, mert a következő évben, a rendőrségi évkönyv szerint, gyakorlatilag már nem működött. Az egyesületek anyagi nehézségeire vall a munkánélküli segélyek összegének leszállítása. Eredménynek kell viszont elkönyvelni egyes peremvárosok vasmunkásainak csatlakozását a fővárosi szervezetekhez.⁷²

Az 1897-es évben sikerült újra megjelentetni a vasmunkások szaklapját. Az újság nem ismerteti a két év előtti megszűnés körülményeit. Izrael Jakabot jelentették be kiadónak, Rádyt pedig felelős szerkesztőnek. A polgármesteri végzés ez ellen nem is tett kifogást, de annál inkább a bejelentett laptulajdonos ellen.

»... a bejelentésnek azt a részét azonban, hogy megindíttatni szándékolt lapon kiadó tulajdonos gyanánt a »vas és fémmunkások 6-os bizottsága« lesz megjelölve — nem veszem tudomásul, s ezen valamint minden más ál és valótlan jelzés használatától a bejelentőket ezennel szigorúan eltiltom.«⁷³

Ebből a végzésből tudjuk, hogy egy hatos bizottságot választottak, de ennek működéséről nincs adatunk. A lap Vas- és Fémmunkások Szaklapja címen jelent meg, mint a magyarországi vas- és fémmunkások közlönye. Így kívánták kifejezésre juttatni, hogy az egész ország vasmunkásaihoz szól a lap.

Az 1896—97—98-as években számtalan cikk jelent meg a Népszava, Népszabadság, vasas szaklap hasábjain, amelyek mind a szakszervezeti mozgalom hanyatlását vizsgálták, és keresték az utat a mozgalom fellendítésére. Azonban a sztrájkmozgalom vizsgálata azt mutatja, hogy a vasmunkások harci kedve ezekben az években sem csökkent. Olvassuk csak el a Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1897. szeptember 16-i számában a vas- és fémmunkásokhoz intézett felhívást! Miután vázolja a vasasok nehéz helyzetét, így folytatja:

»Mivel a vas és fémmunkások helyzete oly elviselhetetlenné vált, szinte félni kell attól, hogy a kevésbé felvilágosult társaink tervnélküli mozgalmat fejleszhetnek ki, szükséges tehát, hogy a vas- és fémmunkások helyzetükkel tisztába legyenek; ebből a célból egy egész sorozatát nyitjuk meg a felolvasásoknak: A vas és fémmunkások helyzete címmel, és ezáltal megmondhatatlan tetteiktől visszatartjuk szaktársainkat.«

Ilyen világos és félreérthetetlenül opportunistá megnyilatkozással a megelőző években nem találkoztunk. Nagyon megijedhettek a vezetők, hogy alig pár nappal a lap újbóli megindítása után ilyen felhívással fordultak a vasmunkások tömegeihez! Megkockáztathatjuk a feltevést, hogy a lap másodszeri megindítása épp azért volt sürgős a vasasok

opportunista vezetőinek, hogy annak segítségével befolyásolják a munkásokat, hogy ne kövessenek el »meggondolatlan tetteket«.

Eddigi tárgyalásunk során nem foglalkoztunk a Szakszervezeti Tanács működésével, amelyet 1898-ban újjászerveztek, hogy alkalmas legyen a szakszervezeti mozgalom irányítására, összefogására. Már 1892-ben létrehozták, de fennállásának első időszakában (lényegileg 1897-ig) nem volt képes komoly tevékenység kifejtésére. Csak az 1897-es évben következett be bizonyos fellendülés a működésében. A Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1897. november 4-i számában arról számolt be, hogy összehívták a szakszervezetek választmányait és egy ötös bizottságot választottak a program kidolgozására. A kidolgozott program szerint a Szakszervezeti Tanács elsődrendű feladata a szervezetlen szakmák kézbevétele, megszervezése. Ellenállási alap megteremtését tűzték ki célul, továbbá a rokonszakmák közötti szövetségek létrehozását. A további pontok a szaksajtó rendezésére és egy szakszervezeti kongresszus összehívására vonatkoznak.

Pár hétre rá, 1898. január 2-án ismét összehívták a szakszervezetek választmányait. Az értekezlet végrehajtó bizottságot választott, amelybe Teszársz is bekerült mint a vasasok képviselője.⁷⁴ A rendőrségi évkönyv szerint az értekezlet határozatait, amelyen különben 28 szakma 200 küldöttje vett részt, nem sikerült végrehajtani az 1898-as évben.⁷⁵ Csakugyan nem lehet beszélni azonnali változásról, azonban a januári értekezleten résztvevő küldöttek nagy száma, valamint más tények is arra utalnak, hogy a Szakszervezeti Tanács komoly erőfeszítéseket tett, hogy a szakszervezeti mozgalom tényleges vezetőjévé váljon. A Vas- és Fémmunkások Szaklapja kiadói jogát 1897 végén Teszárszra ruházta át Izrael Jakob, így a lap 1898. január 1-től már az ő kiadásában jelent meg.⁷⁶

Az időpontok is nagyon egybevágnak: Teszársz, aki tagja volt az ötös bizottságnak, éppen a tanács újjászervezése idején vette át a vasasok lapját. Ez gyakorlatilag annyit jelentett, hogy a szaklap közvetlenül a szakszervezeti tanács kezébe került. Jellemző, hogy éppen a vasmunkás lapban jelent meg az a cikk, amely a Szociáldemokrata Párt vezetőinek egyik legopportunistább megnyilatkozásának tekintendő. A lap 1898. augusztus 28-i száma cikket közölt Lassalle halálának évfordulója alkalmából. A cikk Marx örökségének, életművének megtagadását jelenti. Lassalle-t dicsőíti, aki megtanította a munkásokat »simulni«, a mai (értsd: kapitalista) társadalom törvényeihez.

Az 1899-es év elején megbukott a Bánffy-kormány. Bukása után, május 21—22-én ülésezett a szakszervezetek első országos kongresszusa. A kongresszust a Szakszervezeti Tanács készítette elő. A végrehajtó bizottság jelentése szerint a fennálló 126 szervezet 23 603 tagot számlált. Jászai szerint ezt a számot egy hevenyészett kimutatás alapján állapították meg. Később, 1901-ben aztán új összeírást tartottak, amely szerint a magyar szakszervezeteknek összesen 8 666 tagja volt. Ez viszont kevés, mivel sok szervezet nem szolgáltatta be a kiküldött kérdőíveket.⁷⁷

Mindent egybevetve, 1899-ben 10 ezren felül lehetett a szervezett munkások száma.

A kongresszus tárgyalásai tükrözték a vezetők között elterjedt ama felismerést, hogy a szakszervezeti mozgalom nem felelt meg a követelményeknek. Munkáját a kivezető utak keresése jellemezte. A küldöttek egyöntetűen megállapították, hogy a munkások nem győződhettek meg arról, hogy a szakszervezetek valóban az ő érdekeiket képviselik. Ezért a kongresszus igen nagy súlyt helyezett a munkanélküli és utas-segélyre, valamint a munkaközvetítésre, mint olyan eszközökre, melyeknek segítségével a szakszervezetek a maguk számára nyerhetik meg a munkástömegeket. Az elfogadott határozatok egyike szükségesnek mondta ki országos szakszervezetek alakítását. A második pont tárgyalásánál (»A szakegyleti mozgalom alapja«) Krammer Balázs vasmunkás indítványt terjesztett elő a »Vas- és Fémmunkások Szakegylete« nevében. Indítványozta, hogy a kongresszus mondja ki országos ipari csoportok és szövetségek létesítését. A szövetségi alapszabályok kidolgozásával bízzák meg a vas- és fémmunkásokat — javasolta Krammer — akik a legerősebb munkáscsoportot képezik a magyarországi munkásmozgalomban.

Krammer indítványát a kongresszus nem fogadta el. A küldöttek, okulva a korábbi ilyen irányú kísérletek kudarcából, elsősorban a szervezetek belső életének, gazdasági életének megerősítését tartották a fő feladatnak. Ugyanakkor a kongresszus nyíltan elutasította a tanulatlan munkások szervezését.

Az első szakszervezeti kongresszus egy korszak lezárását jelenti. Akkor ült össze, amikor már Garami és Weltner voltak a szociáldemokrata párt vezetői, akik a II. Internacionálé opportunizmusát egyesítették a betegpénztáriak megalkuvó gyakorlatával. A vasas szakszervezetek, csakúgy mint a többiek, végleg a párt opportunistáinak befolyása alá kerültek, akik a szaklap hasábjain keresztül is hatottak a munkástömegekre. A vasasok a századforduló után is sokszor tanújelét adták harckészségüknek, azonban ez nem változtat azon a tényen, hogy az opportunizmus végleg úrrá lett a szakszervezetek vezetéseiben.

A századfordulót követő években hatalmas méretű gazdasági válság bontakozott ki. A vasasok százai, sőt ezrei kerültek az utcára a tömeges elbocsátások következtében. Az 1901—1905-ös években erős sztrájkmozgalmak keletkeztek, amelyek a vasasok erősödő összetartásáról tettek tanúságot. Nem véletlen, hogy éppen a jelzett időszakban — 1903-ban — sikerült létrehozni az országos vasas szakszervezetet Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége néven. A következő évben tovább folytatódtak a sztrájkharok, majd 1905-ben kirobbant a vasasok általános sztrájkja, amely mind méreteiben, mind szervezettségében felülmúlta az addigi sztrájkmozgalmakat. Azonban ezek a kérdések már a forradalmi helyzet érlelődésével, az 1905-ös oroszországi forradalom hatásával kapcsolatosak, amelyek kívül esnek tárgyalásunk körén.

JEGYZETEK

- ¹ *Jászai Samu*, A magyar szakszervezetek története. Bp. 1925, 18.
- ² Munkásmozgalmi Intézet Archivum (a továbbiakban: MMI Arch.) III. 4. 15931—1872.
- ³ MMI Arch. III. 8. 40 922—1883 ; az egyletek alapításának rendes útja az volt, hogy a kidolgozott alapszabálytervezetet elküldték a fővárosi tanácsnak. A polgármester véleményezte azt, majd továbbította a belügyminiszternek, aki — miután kikérte az ipar és kereskedelemügyi miniszter véleményét — visszaküldte a tervezetet, jóváhagyva vagy elutasítva a fővárosi tanácsnak. Legtöbbször módosításra kényszerítette a tervezet készítőit, ha a kormányservezek veszélyes törekvéseket véltek felfedezni az alapszabályok paragrafusáiban. A hosszadalmas ügykezelés miatt sokszor évekig késett egy-egy alapszabály jóváhagyása, ami persze szándékos volt.
- ⁴ MMI Arch. III. 4. 40 544—1875.
- ⁵ MMI Arch. III. 4. 21 921—1872.
- ⁶ MMI Arch. III. 4. 45 901—1873.
- ⁷ MMI Arch. III. 4. 37 588—1873.
- ⁸ MMI Arch. III. 4. 40 544—1875.
- ⁹ MMI Arch. III. 4. 41 004—1873.
- ¹⁰ MMI Arch. III. 4. 5 297—1874.
- ¹¹ *Jászai Samu*, A szakegyesületi mozgalom Magyarországon. Bp. 1904, 5—6.
- ¹² Magyar Munkás Naptár. Bp. 1880, 58—59.
- ¹³ A sztrájk leírására vonatkozóan I. : MMI Arch. 39. 46 573—1880. Fk. és a Népszava 1884. augusztusi számai.
- ¹⁴ *Jászai Samu*, A magyar szakszervezetek története. Bp. 1925, 39.
- ¹⁵ Uo. 42.
- ¹⁶ MMI Arch. III. 4. 19611—1881.
- ¹⁷ Magyar Munkás Naptár. Bp. 1889, 25.
- ¹⁸ Népszava 1890. márc. 30.
- ¹⁹ Uo. 1890. jún. 22.
- ²⁰ Vö. MMTVD II. köt. és *Jászai Samu*, A magyar szakszervezetek története. Bp. 1925.
- ²¹ Magyar Munkás Naptár. Bp. 1892.
- ²² A budapesti rendőrség működése az 1894. évben Bp. 1895, 122.
- ²³ Uo. 124.
- ²⁴ A II. Internacionálé zürichi kongresszusáról van szó, amelyen a Szociáldemokrata Párt hivatalos küldöttei mellett az ellenzék is képviseltette magát.
- ²⁵ Népszava 1893. febr. 3.
- ²⁶ Képviselőházi Napló VIII. köt. Bp. 1893, 397—400.
- ²⁷ A sztrájk leírására vonatkozólag I. : Népszava, 1893. febr. 3, 10, 17-i számai.
- ²⁸ A magy. kir. iparfelügyelő tevékenysége, 1899. és 1900. években. Bp. 1901. 23.
- ²⁹ Az itt közölt táblázatot a Magyar Statisztikai Közlemények 25. kötetének alapján állítottuk össze.
- ³⁰ Népszava 1891. febr. 6.
- ³¹ MMI Arch. VII. 8. 9951—1893.
- ³² L. pl. a bádigos ipartestület, valamint a kovácssegédek betegsegélyző pénztárának alapszabályait. MMI Arch. VII. 8. 33002—1893 és MMI Arch. VII. 8. 58 851—1893.
- ³³ A betegsegélyző pénztárak alakulására, megoszlására vonatkozólag I. : Magyar Statisztikai Közlemények 25. köt.
- ³⁴ MMI Arch. VII. 8. 36 487—1896.
- ³⁵ Népszava 1893. febr. 24.
- ³⁶ Uo. 1893. márc. 2.

- ³⁷ MMI Arch. VII. 8. 12 762—1893.
³⁸ MMI Arch. VII. 8. 12 263—1893.
³⁹ Népszava 1893. júl. 7.
⁴⁰ »Pöl a szervezkedésre.« Fémmunkás, 1893. szept. 15.
⁴¹ Rády beszámolóját a Fémmunkás 1893. szept. 22-i száma ismerteti.
Vö. az ellenzéknek a zürichi kongresszus elé terjesztett jelentésével. (A Munkás 1893. aug. 12.)
⁴² Fémmunkás 1893. aug. 18.
⁴³ »A mi zászlónk.« Vas- és fémmunkások szaklapja, 1894. jan. 27.
⁴⁴ Vas- és Fémmunkások Szaklapja, 1894. febr. 24.
⁴⁵ *Jászai Samu*, A szakszervezeti mozgalmak fejlődése és irányzatai. Bp. 1911. 30.
⁴⁶ Vas- és Fémmunkások Szaklapja, 1894. febr. 24.
⁴⁷ Vö. A m. kir. rendőrség működése az 1894. évben. Bp. 1895, és Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1894. máj. 12, jún. 9, júl. 14. és aug. 11-i számai.
⁴⁸ Vas- és Fémmunkások Szaklapja, 1894. szept. 8.
⁴⁹ Népszava 1894. jún. 1.
⁵⁰ A m. kir. rendőrség működése az 1894. évben. Bp. 1895, 143.
⁵¹ Vas- és Fémmunkások Szaklapja, 1894. dec. 22.
⁵² Népszava 1894. nov. 30.
⁵³ Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1894. szept. 22.
⁵⁴ Népszava 1894. szept. 28.
⁵⁵ Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1894. okt. 13.
⁵⁶ Uo. 1894. szept. 8.
⁵⁷ Uo. 1894. okt. 27.
⁵⁸ A m. kir. rendőrség működése az 1895. évben 82—83, 640. Bp. 1896.
⁵⁹ Magyarországi Vas- és Fémmunkások Lapja, 1895. febr. 23.
⁶⁰ Uo. 1895. ápr. 13. és ápr. 27.
⁶¹ A m. kir. rendőrség működése az 1895. évben Bp. 1895, 81.
⁶² MMI Arch. Főkapitánysági Iratok. 47. május 1-ről szóló jelentések.
⁶³ MMI Arch. A. XV. 1. (1895) 4.
⁶⁴ Népszava 1895. szept. 28.
⁶⁵ *Jászai Samu*, A szakszervezeti mozgalmak fejlődése és irányzatai, Bp. 1911, 32.
⁶⁶ Népszava Naptár. Bp. 1896.
⁶⁷ Új Népszava 1896. jan. 31.
⁶⁸ Uo. 1896. márc. 27. és júl. 10.
⁶⁹ Népjólét 1897. aug. 6.
⁷⁰ Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1897. szept. 2.
⁷¹ Népszava 1897. júl. 9.
⁷² Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1897. okt. 7. és nov. 4-i számai.
⁷³ MMI Arch. VSZ. 1896/1.
⁷⁴ Vas- és Fémmunkások Szaklapja 1898. jan. 6.
⁷⁵ A budapesti rendőrség működése 1898-ban. Bp. 1899. 350.
⁷⁶ MMI Arch. VSZ. 1898/2.
⁷⁷ *Jászai Samu*, A szakegyesületi mozgalom Magyarországon. Bp. 1904, 16—17.

К ИСТОРИИ ПРОФСОЮЗНОГО ДВИЖЕНИЯ МЕТАЛЛИСТОВ БУДАПЕШТА В КОНЦЕ ПРОШЛОГО ВЕКА (1890—1899 ГГ.)

Начиная с первых шагов по пути к организации, металлисты Венгрии составляли самую боевую, самую сознательную прослойку венгерского промышленного пролетариата. Это объясняется, с одной стороны, высокой степенью эксплуатации, с другой же стороны — их организованностью, вытекающей из своеобразного развития венгерской промышленности, ибо тяжелая промышленность Венгрии, в том числе машиностроительная промышленность, сконцентрировалась в столице. Благодаря этому будапештским металлистам выпала доля ведущей роли в движении металлистов страны. Все значительные начинания 1890-х годов, представляющие собой важные этапы в развитии движения, связаны с их именем. Автор изучает профсоюзное движение металлистов в 1890—1899 гг., но дает и краткий обзор организационных работ предыдущих лет, именно 70-х и 80-х годов.

Организационными формами первых объединений Будапештских металлистов, работавших в различных отраслях промышленности, были общества помощи и самообразования. Общества помощи, создавшиеся главным образом в 70-х и 80-х годах, за известный взнос оказывали поддержку заболевшему рабочему и предоставляли пособие членам семьи умерших. Общества по самообразованию служили для усовершенствования знаний рабочих.

Были сделаны попытки создать более развитые организации для более эффективной защиты рабочего в борьбе с капитализмом. Для этих попыток характерно, что была запланирована поддержка бастующим и безработным, а также защита незащищенных промышленных учеников. Самый значительный почин рассматриваемого периода связан с выдающейся личностью молодого венгерского рабочего движения Кароём Фаркаш, основателем венгерской секции I. Интернационала. В 1874 году Кароём Фаркаш была сделана попытка создать общий союз металлистов, но министерство внутренних дел подорвало этот почин. Подобно этому не увенчались успехом и другие стремления, преследовавшие идентичную цель. В конце концов в 70-х и 80-х годах организационная деятельность металлистов не шла дальше обществ по помощи и самообразованию. Значительная часть масс металлистов были еще неорганизованными. В этих же десятилетиях возникли первые организации металлистов, которые лежали в основе созданных после 1890 года профсоюзов.

В 1890 году наступил большой подъем в рабочем движении Венгрии. Цели, провозглашенные на учредительном съезде II. Интернационала, а позже создание Социал-демократической партии встряхнули рабочих страны. Их руководители поддерживали профсоюзное движение. Снижение зарплат, растущая безработица поощряюще влияли на развитие профсоюзного движения.

Венгерские господствующие классы, напугавшись очевидного размаха рабочего движения, перешли в контрнаступление. С одной стороны, они усилили экономико-политический нажим на рабочий класс — полицейский террор. Вследствие этого не удалось создать общие профсоюзы отдельных отраслей металлургии. С другой стороны, они старались воспрепятствовать дальнейшей организации применением метода социальных реформ. Законы о создании больничных страховых касс на заводах и о воскресенье как выходным днем вступили в силу в 1891 году. Страхование от несчастных случаев и учреждение о государственном контроле над промышленностью были узаконены в 1893 году. Собственники металлургических заводов в Будапеште заключили соглашение о том, что будут принимать рабочих друг друга в заводские больничные страховые кассы.

В начале 1890-х годов произошло несколько забастовок металлистов. Самой важной из стачек этих лет является забастовка 1500 рабочих государственного оружейного завода в 1893 году.

Во время перехода к империализму вследствие сильного роста промышленности значительно повысилось число рабочих в металлургической промышлен-

ности. Ввиду того, что господствующие классы воспрепятствовали созданию общего профсоюза металлистов страны, выход первого журнала венгерских металлистов имел особенно важное значение. Один лишь этот журнал смог осуществить центральное руководство профсоюзным движением. В 1893 году было решено издавать журнал на собрании рабочих одного из старейших предприятий железоделательной промышленности — завода Ганз. Появление журнала «Феммункаш» («Металлист») был серьезным успехом движения металлистов конца прошлого столетия. Руководители журнала для поддержки стачек приступили в 1894 году к организации так наз. свободных союзов.

Свободный союз, или иными словами касса сопротивления, был призван служить постоянным фондом для забастовок. Собрались подписчики журнала, и 70 процентов дохода было использовано в целях фонда сопротивления. По существу касса сопротивления объединяла членов профсоюзов. Это было эластичной организационной формой, пригодной обвести бдительность властей, приписывавших забастовки работе профсоюзов. Фонд сопротивления действовал формально вне профсоюзов. Состоявшийся в мае 1894 года первый съезд металлистов всей страны мог отчитаться уже в значительном продвижении вперед. Цель профсоюзов съезд видел в защите экономических интересов рабочих. Было принято решение о создании профсоюза рабочих железоделательной и металлургической промышленности страны в соответствии с принципами Социал-демократической партии. В то время, однако, осуществить это еще не удалось.

На развитие профсоюзного движения металлистов имела значительное влияние борьба между фракциями в Социал-демократической партии. Эта борьба началась еще в 1892 году. В первый период руководство партией было в руках металлиста австрийского происхождения — Пала Энгельманна. Под его руководством партия поставила себе в общем и целом правильные цели. Немного спустя, однако, возникла оппозиция в лице руководителей Всеобщей большой страховой кассы рабочих. Они были представителями реформистского направления в венгерском рабочем движении. В 1893 году борьба дошла до разрыва, и сторонники Энгельманна перешли в оппозицию. Одна часть металлистов столицы — жестяники, резальщики, токари по железу и по металлу — поддерживала группу Энгельманна. Большинство руководителей Профсоюза металлистов и в начале 1890-х годов не было последовательными сторонниками классовой борьбы, что, однако, сказывалось не совсем ярко во время всеобщего подъема.

Год 1895-й является важным годом в истории рабочего движения Венгрии. Со вступлением в должность правительства Банффи начался пресловутый период правительства Банффи (1895—99), которое применением жестокого полицейского террора хотело задуть рабочее движение и почти полностью ликвидировало и без того узкий либерализм предыдущих десятилетий. Начались конфискации газет и журналов, обыски в квартирах более известных руководителей, аресты и ссылки. В 1895 году неоднократно конфисковались номера журнала металлистов.

Видя необузданный террор господствующих классов, руководители Социал-демократической партии испугались. Подобным образом напугали их боевые выступления рабочих масс. В 1895—97 годах число забастовок не уменьшилось, а возросло. Ведущие функционеры Социал-демократической партии предпринимали все, чтобы воздерживать рабочих от боевых выступлений и помешать дальнейшему усилению движения забастовок. Наступил перелом в политике Социал-демократической партии, который можно наблюдать также в движении металлистов. Дело организации кассы сопротивления застряло. В рабочей печати после 1894 года нет даже следа лихорадочной организационной работы 1893 и 1894 годов. Новых профсоюзов металлистов не образовалось, да и существующие встречались со множеством трудностей, не в последнюю очередь финансового характера. В 1896—1898 годах на страницах специального журнала металлистов, а также и официальной газеты Социал-демократической партии «Непсава» помещалось много статей, подвергавших анализу причины упадка профсоюзного движения.

В целях возобновления профсоюзного движения руководители Социал-демократической партии приступили к подготовке съезда профсоюзов. Съезд был созван советом профсоюзов, который был создан еще в начале 90-х годов, но вплоть до 1898—99 годов не был в состоянии стать во главе профсоюзного движения. (Исследование деятельности совета не входит в рамки настоящей статьи.)

Первый съезд профсоюзов Венгрии собрался в мае 1899 года. Главную причину упадка профсоюзного движения съезд видел в отсутствии заинтересованности рабочих, которые, не получая достаточной материальной поддержки, не рассматривали профсоюз как свою собственную организацию. Съезд уделил большое внимание делу посредничества по подысканию работы и пособию безработным.

Первый съезд профсоюзов отмечает конец этого периода. Он был созван в то время, когда в Социал-демократической партии окончательно взял верх оппортунизм. Также и профсоюзы металлистов подпали под влияние оппортунистов.

В начале XX столетия, в 1903 году, удалось создать профсоюз металлистов всей страны. Два года спустя вспыхнула общая забастовка металлистов, которая как по своим размерам, так и в организационном отношении превзошла все предыдущие стачки. Но эти вопросы связаны уже с влиянием русской революции 1905 года, обсуждение которых выходит за пределы этой статьи.

Az 1904-es országos vasutassztrájk Budapesten

1904. április 19-én este, néhány perccel 8 óra után a budapest-rákosrendezői pályaudvar vasutasai megállították az Érsekújvárról érkező személyvonatot. Röviddel ezután az egész országban megszűnt a vasúti forgalom, s közel egy hétig mozdulatlanul, elhagyottan ácsorogtak a száguldáshoz szokott acélparipák. Elkezdődött az 1904-es magyarországi nagy vasutassztrájk.

Fél évszázad telt el a sztrájk óta. A magyar történetírás azonban mindmáig adós e nagy jelentőségű sztrájkharc történetének hiteles feldolgozásával. A polgári történetírás és a Szociáldemokrata Párt történetírói évtizedeken keresztül elhallgatták, s ha elvétve megemlékeztek is róla, meghamisították a vasutasok dicső harcának történetét. Miklós Imre »A magyar vasutasság oknyomozó történelme« című nyolcszáz oldalas könyvében még a sztrájk megtörténtét is szeretne volna letagadni. »A magyar vasutasság önvédelmi harcát elnevezték sztrájknak, de nem volt az, . . . nem sztrájk volt! . . . Nem volt bérharc, nem volt politikum.«¹

Marxista történetírásunk még nem foglalkozott a vasutassztrájk történetével. Ez a tanulmány természetesen nem lép fel azzal az igényvel, hogy választ adjon a vasutassztrájkjal kapcsolatos valamennyi kérdésre. Feladatának csupán azt tekinti, hogy a sztrájk budapesti eseményein keresztül vázlatos képet nyújtson a harcoló vasutasokról és megmutassa a Szociáldemokrata Párt magatartását a sztrájk idején.

I

Az események megértése szükségessé teszi, hogy bevezetőben legalábbis fő vonásokban érintsük az alábbi kérdéseket: A MÁV dolgozóinak mely rétegei vettek részt a sztrájkban? Milyen volt e dolgozók anyagi, szociális és jogi helyzete? Volt-e kapcsolatuk a sztrájk előtti időben a Szociáldemokrata Párttal? Hogyan alakult a sztrájkot megelőző mozgalom?

*

A magyar vasutasság felszabadulás előtti egy évszázados történetének ebben a legnagyobb és legkiemelkedőbb megmozdulásában a